

Ytringsfrihet

ARTIKKEL 10

Ytringsfrihet

Enhver har rett til ytringsfrihet. Denne rett skal omfatte frihet til å ha meninger og til å motta og meddele opplysninger og ideer uten inngrep av offentlig myndighet og uten hensyn til grenser

Kongeriket Noregs grunnlov

• § 100.

• Ytringsfridom skal det vere.

- Ingen kan haldast rettsleg ansvarleg for å ha motteke eller komme med opplysningar, idear eller budskapar om det ikkje lèt seg forsvare halde opp imot den grunngjevinga ytringsfridommen har i sanningssøking, demokrati og den frie meiningsdanninga til individet. Det rettslege ansvaret skal vere fastsett i lov.
- **Alle har rett til å ytre seg frimodig om statsstyringa og kva anna emne som helst.** Det kan berre setjast slike klårt definerte grenser for denne retten der særleg tungtvegande omsyn gjer det forsvareleg halde opp imot grunngjevingane for ytringsfridommen.
- Førehandssensur og andre førebyggjande åtgjerder kan ikkje nyttast om det ikkje trengst for å verne born og unge mot skadeleg påverknad frå levande bilete. Brevsensur kan ikkje setjast i verk, så nær som i anstaltar.
- Alle har rett til innsyn i dokumenta til staten og kommunane og til å følgje forhandlingane i rettsmøte og folkevalde organ. Det kan i lov setjast grenser for denne retten av omsyn til personvern og av andre tungtvegande grunnar.
- Dei statlege styresmaktene skal leggje til rette for eit ope og opplyst offentleg ordskifte.

Lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven) - aml

§ 1-1. Lovens formål

...

c) å legge til rette for et godt ytringsklima i virksomheten,

§ 2 A-1. Rett til å varsle om kritikkverdige forhold i virksomheten

(1) Arbeidstaker har rett til å varsle om kritikkverdige forhold i arbeidsgivers virksomhet.

Hvorfor har lærere og ledere ytringsfrihet om eget arbeidsområde og egen arbeidsplass?

- Hensynet til det enkelte individ: bruke og synliggjøre kompetanse
- Hensynet til samfunnet: for å få en god og opplyst debatt
  - Hvis ikke: går jo samfunnet glipp av viktig informasjon, faglig begrunnede synspunkter og verdifulle erfaringer
  - Et arbeidsliv med rom for meningsutveksling og kritikk: bedre beslutninger, forbedringer på arbeidsplassen og kan avdekke feil og mangler

Utgangspunktet for lærere og leders ytringsfrihet

Ytringer om barnehage og skole er innenfor ytringsfriheten, så lenge arbeidstaker:

- ytrer seg på vegne av seg selv (som privatperson/fagperson) og ikke på vegne av arbeidsgiver
- ikke bryter taushetsplikten
- ordlegger seg saklig, ærlig og unngår hatske, krenkende og diskriminerende utsagn
- tar opp påstander om kritikkverdige forhold (lovbrudd) internt først

Begrensning 1: Egen ytring

- Arbeidsgiver bestemmer **hvem som uttaler seg på vegne av virksomheten**
  - Retten til å ytre seg er retten til å ytre seg på **vegne av seg selv** (som privatperson/fagperson)
- Kan alltid skrive under med opplysning om utdanning
- Kan skrive under med arbeidssted : «barnehagelærer i x barnehage», «lærer ved x skole», «tillitsvalgt ved x skole», «verneombud x kommune», så lenge det fremgår at uttalelsen skjer på egne vegne og ikke på vegne av arbeidsgiver

Begrensning 1: Egen ytring

Råd:

- Rektor og styrer bør presisere at dette er egne meninger eller egne uttalelser (eventuelt ikke skrive under som rektor/styrer), skrive i «jeg-form» (ikke nødvendigvis et rettslig krav)
- Ikke bare: rektor v/ x skole eller styrer v/ x barnehage, men: uttrykk for mine private meninger, mitt syn
- «Jeg mener...», «Etter min vurdering...», «Jeg ser....»

Begrensning 2: Taushetsplikt

- Ikke bryt taushetsplikten, «noens personlige forhold» (elever/barn, foresatte, ansatte)
  - Opplysninger om fysisk og psykisk helse, personlig karakter, mobber/er urolig
- Ikke identifiser en elev, kollega eller foresatt
- I uttalelser om elever/foresatte/ansatte: forsøk å beskriv det generelt og anonymisert!

Begrensning 3: «Lojalitetsplikten»

- Forpliktelsen til lojalt å slutte opp om arbeidsgivers interesser så langt det er nødvendig for arbeidsforholdet
  - Misforstått «lojalitet»: kun positive ytringer om arbeidsplassen?
- Arbeidstakers ytringsfrihet kan bare begrenses av lojalitetsplikten:
  - ytringer som på en illojal måte **åpenbart** vil skade arbeidsgivers **legitime** og **saklige** interesser
  - arbeidsgiver må akseptere ytringer som oppfattes som **uønskede**, **uheldige** eller **ubehagelige**

(NOU 2022:9)

«Lojalitetsplikten»

Råd til de som skal gå ut med skole- eller barnehagepolitikk i media:

- Ikke lyve
- Ikke være usaklig
- Ikke være hatsk, diskriminerende
- Ikke gå til personangrep

Begrensning 4: Påstander om lovbrudd må tas opp internt først

- Reglene om varsling i aml. kap 2 A, bare unntaksvis forsvarlig varsling å gå direkte til media
  - Budsjettet gjør at vi bryter opplæringsloven – vil være et varsel etter aml. kap. 2A
  - Budsjettet (**enda ikke vedtatt**) vil føre til at vi bryter opplæringsloven – **ikke et varsel** etter aml. kap. 2A

Saker fra Sivilombudet

- Flere saker som viser at læreres uttalelser om ulike spørsmål er innenfor ytringsfriheten
  - 8.8.2008: Lærer hadde engasjert seg i debatt om skolenedleggelse gjennom deltakelse på folkemøter, leserinnlegg og FAU-møte
  - 19.4.2013: 6 lærere uttalte seg kritisk i lokalavisen om et skoleutviklingsprosjekt i en kommune med formål om å heve læringsutbytte, herunder om prosessen
  - 10.10.2019: En lærer hadde skrevet et innlegg på facebook under et bilde av en samfunnsdebattant: «Fjern bildet... Jeg blir dårlig av den skapningen.»
  - 24.11.23: En lærer hadde delt et bilde av en annen ansatt som hadde kledd seg ut som kommunedirektøren med skiltet: «Død over distriktene» (skolenedleggelser)

Saker fra Sivilombudet

- Flere saker som viser at **lederes** uttalelser om ulike spørsmål er innenfor ytringsfriheten:
  - 7.8.2008: rektors avisinnlegg om omorganisering av oppvekstsektoren
  - 25.9.2014: sykehjemsleges (faglig leder) kritiske uttalelser om kommuneadministrasjonens forslag til kutt i omsorgsbudsjettet og forslag til nedleggelse av sykehjemsplasser
  - 5.4.2016: leder for arbeidstiltak i en kommune gikk ut i media med kritikk av kommunens beslutning om å legge ned tilbudet.

Sivilombudet 25.9.2014

«Om ledere eller personer i stillinger med stor faglig tyngde opptrer illojalt ved å delta i den offentlige debatten med kritiske ytringer om eget arbeid eller fagområde, må vurderes konkret. As ytringer fremstod som saklige og relevante. Som utgangspunkt bør en sykehjemslege kunne ytre seg offentlig om spørsmål som har stor samfunnsmessig betydning innenfor eget arbeidsområde, også politiske prioriteringer.»

Arbeidsmiljøloven

§ 1-1. Lovens formål

...

c) å legge til rette for et godt ytringsklima i virksomheten,

Hvordan arbeider vi for en god ytringskultur?

- Informere og gi opplæring i lovgivning og rettspraksis som regulerer arbeidstakernes ytringsfrihet
- Arbeide for forståelse av at lojalitet er også å fremme forslag, motforestillinger og kritikk
- Heie og støtte de som bruker ytringsfriheten sin
- Profesjonsetikken